

# **AGRÁRNÍ ZAHRANIČNÍ OBCHOD ČESKÉ REPUBLIKY PO VSTUPU DO EVROPSKÉ UNIE**

## **AGRARIAN EXTERNAL TRADE OF THE CZECH REPUBLIC AFTER THE ENTRANCE TO THE EUROPEAN UNION**

**Luboš Smutka, Matouš Trajhan**

### **Anotace:**

Cílem práce je identifikace nových příležitostí pro agrární zahraniční obchod České republiky v rámci vstupu do Evropské unie. V první části článku je hodnocen vývoj a stav agrárního zahraničního obchodu tak, jak byly před 1. květnem 2004. V druhé části pak jsou posouzeny změny vyplývající z nutnosti převzetí závazků EU týkajících se agrárního zahraničního obchodu. Dopad těchto změn je posuzován jak z negativního hlediska (ztráta trhů CEFTA atd.), tak z hlediska pozitivního. Konečným výstupem práce bude zhodnocení celkového vlivu vstupu ČR do EU.

### **Klíčová slova:**

export, import, saldo, obrat, Evropská unie, CEFTA, příležitosti, hrozby

### **Abstract:**

The objective of this article is identification of the new opportunities for agrarian external trade of the Czech Republic after the entrance to the European Union. In the first part of the article is evaluated the development and conditions of agrarian external trade before 1st May of 2004. In the second part of the article are evaluated the changes that are coming from necessity to take obligations of European Union concerning of agrarian external trade. The impact of changes in agrarian external trade will be assessed from negative and positive aspects. The final output of the article will be evaluation of the total influence of the entrance of the Czech Republic to the European Union.

### **Keywords:**

export, import, balance, turnover, European Union, CEFTA, opportunities, threats

## **ÚVOD**

V rámci interní grantové agentury zpracovává tým autorů projekt směřující k analyzování změn týkajících se vstupu ČR do Evropského společenství z hlediska agrárního zahraničního obchodu. V tomto příspěvku jsou shrnuty první výsledky výzkumu, zaměřeného převážně na sběr informací a pokus vysledování určitých aspektů souvisejících se změnou postavení České republiky v rámci mezinárodního agrárního obchodu. Tato teoretická část je nutná jednak z hlediska přípravy celkové vědecké zprávy, jednak z nedostatku informací o chování agrárního zahraničního obchodu po vstupu do unie. Současná absence relevantních dat zapříčiňuje nemožnost ověření našich hypotéz praxí i vytvoření statisticky prokazatelného modelu trendů. Nedomníváme se však, že by to bylo na škodu, protože cílem grantového výzkumu není matematický model, ale pouze zhodnocení výhodnosti vzniklých příležitostí.

## **METODIKA**

Předložená práce analyzuje agrární zahraniční obchod ČR (AZO) za období před vstupem (údaje za rok 2003 v této práci zahrnuté nejsou, neboť do této doby byly zpracovány pouze předběžné odhady). Práce je rozdělena na dvě části. První část je zaměřena zejména na

popis a zhodnocení dosavadního vývoje agrárního zahraničního obchodu ČR. Druhá část se pak týká zejména analýzy budoucích vývojových trendů a současně se snaží svými závěry ukázat perspektivy dnešního a zejména budoucího vývoje AZO ČR v EU. Dále tato práce hodnotí celkovou komoditní a ekonomickou charakteristiku agrárního zahraničního obchodu ČR a význam AZO pro Českou republiku.

Práce je opřena zejména o údaje statistického a empirického výzkumu, ať již zpracovaných na základě vlastní analýzy trhu, či převzatých z odborných pramenů. Rozsah zkoumání této práce je zaměřen především na Evropu a tedy evropské partnery ČR. Práce vychází z údajů poskytovaných ČSÚ, VÚZE, MZe ČR a Generálním ředitelstvím cel a obchodu. Odhady strukturálních a hodnotových změn se opírají o výsledky monitoringu a analýz agrárního zahraničního obchodu, zpracovávaných VÚZE, dále o odhady komoditních specialistů VÚZE, o analýzy efektů dosažených využíváním multilaterálních a bilaterálních preferenčních dohod v agrární výseči českého zahraničního obchodu a dále o výsledky modelových propočtů očekávaných změn odpovídajícího vývozu a dovozu kandidátských zemí po rozšíření EU, zpracovaných v zahraničí. Pro predikce byly dále využity odborné odhady několika společností, které patří mezi rozhodující české obchodní firmy v agrárním sektoru.

## ZÁKLADNÍ TENDENCE AGRÁRNÍHO ZAHRANIČNÍHO OBCHODU

Význam agrárního zboží pro český zahraniční obchod v období 1993 – 2002 se neustále snižoval. **Podíl** zemědělsko-potravinářských komodit **na obratu ZO ČR** v roce 2002 poklesl pod 4,5 %, jak dokumentuje následující tabulka č. 1.

Tab. 1 - Podíl agrárního zahraničního obchodu na celkovém zahraničním obchodu ČR v letech 1993 - 2002 (%)

|                                               | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 |
|-----------------------------------------------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|
| Podíl obratu AZO na celkovém obratu ZO ČR (%) | 7,61 | 7,31 | 6,75 | 6,60 | 6,28 | 5,85 | 5,33 | 4,77 | 4,47 | 4,44 |
| Podíl agrárního vývozu na celkovém vývozu (%) | 7,79 | 6,48 | 6,27 | 5,61 | 5,47 | 4,94 | 4,38 | 4,26 | 3,89 | 3,61 |
| Podíl agrárního dovozu na celkovém dovozu (%) | 7,43 | 8,06 | 7,15 | 7,39 | 6,94 | 6,68 | 6,23 | 5,23 | 4,99 | 5,21 |

Zdroj: VÚZE

Agrární zahraniční obchod ČR se za posledních deset let 1993 - 2002 nevyvíjel dobře. Základní ukazatele vývoje AZO ČR shrnuje následující tabulka č.2.

Tab. 2 - Základní charakteristika agrárního zahraničního obchodu ČR v letech 1996 - 2002

| Rok  | Vývoz    |       | Dovoz    |       | Obrat     |       | Saldo     |
|------|----------|-------|----------|-------|-----------|-------|-----------|
|      | mil. Kč  | Index | mil. Kč  | Index | mil. Kč   | Index | mil. Kč   |
| 1996 | 33 773,5 | 102,8 | 55 785,4 | 176,2 | 89 558,9  | 138,8 | -22 011,9 |
| 1997 | 38 791,6 | 118,1 | 59 677,1 | 188,5 | 98 468,7  | 152,6 | -20 885,5 |
| 1998 | 41 231,8 | 125,5 | 61 044,7 | 192,8 | 102 276,5 | 158,5 | -19 812,9 |
| 1999 | 39 762,2 | 121,0 | 60 582,5 | 191,4 | 100 344,7 | 155,5 | -20 820,3 |
| 2000 | 47 729,1 | 145,3 | 65 011,5 | 205,4 | 112 740,6 | 174,8 | -17 282,4 |
| 2001 | 49 427,8 | 150,4 | 69 239,3 | 218,7 | 118 667,1 | 183,9 | -19 811,5 |
| 2002 | 45 229,2 | 137,7 | 69 146,8 | 218,4 | 114 376,0 | 177,3 | -23 917,6 |

Zdroj: Ministerstvo zemědělství ČR

Dovoz vzrůstal rychleji než vývoz a schodek bilance se proto zvyšoval. Lepší výsledky byly dosaženy v AZO v ostatních celních režimech, zejména vlivem zušlechťovacího styku. V období 1993 - 2002 byl průměrný roční **obrat AZO** 95 401,8 mil. Kč. V průběhu desetiletí se zvýšil celkem o 30 888,9 mil. Kč, tzn. o 3 088,8 mil. Kč průměrně ročně (o 3,2 %).

**Agrární vývoz** se celkově realizoval za 394 074,2 mil. Kč, tzn. za 39 407,4 mil. Kč průměrně ročně. Celkové zvýšení od roku 1993 do roku 2002 bylo 12 372,9 mil. Kč, tj. průměrně 1 237,3 mil. Kč ročně. **Dovoz agrárního zboží** se za posledních deset let realizoval v úhrnné hodnotě 559 944 mil. Kč, tzn. za 55 994 mil. Kč v průměru ročně. Agrární dovoz v průměru vzrostl od roku 1993 do roku 2002 celkově o 24 337 mil. Kč, roční průměrný přírůstek byl tedy 2 433,7 mil. Kč. Přírůstek hodnoceného dovozu tudíž byl o 1 196,4 mil. Kč (tzn. o 96,7 %) ročně vyšší než odpovídající meziroční zvýšení vývozu. Průměrná roční **balance AZO** v období 1993 - 2002 vykazovala 16 586,9 mil. Kč pasiva, za sledované desetiletí tento schodek vzrostl celkem o 16 586,1 mil. Kč, tzn. ročně se pasivum zvyšovalo o 1 658,6 mil. Kč.

## VÝSLEDKY

### LIMITUJÍCÍ FAKTORY AGRÁRNÍHO ZAHRANIČNÍHO OBCHODU ČR PO VSTUPU DO EU

Z uvedených pasáží a zahraničních odhadů vyplývá, že propočty budoucího krátkodobého vývoje agrárního zahraničního obchodu uvnitř celní unie EU (25) signalizují reálné zhoršení pozic agrárních sektorů nově přistupujících zemí. Tuto predikci potvrzují i zkušenosti zemí, které přistoupily do EU v poslední vlně, tzn. staly se členy od r. 1995.

Účast na vnitřním trhu EU podpoří obchod se zemědělskými výrobky mezi Českou republikou a dnes již rozšířeným ES/EU. Převzetí zahraničně-obchodního režimu EU navíc povede k přesunům ve zbožových tocích. Dojde k posílení koncentrace českého agrárního obchodu na teritorium EU (zejména Německo, Slovensko, Rakousko, Polsko, Maďarsko). EU jako celek posílí svou dominantní pozici jako dodavatel a odběratel agrárních produktů. V roce 1993 pocházelo asi 44,4 % celkového obrátu agrárního zahraničního obchodu ČR z EU, v roce 2002 to bylo již 48 %. K tomuto podílu bude nutno do budoucna však i připočítávat podíl nově vstoupivších zemí do EU, zejména pak Polska, Maďarska a Slovenska, kteří již v minulosti jakožto členové CEFTA představovali významné partnery pro agrární zahraniční obchod ČR a jejichž podíl na obrátu AZO ČR byl jen v roce 2002 téměř 30 %. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že podíl Společenství na českém agrárním zahraničním obchodě čím dál tím více poroste a podíl zemí EU na českém zahraničním obchodě se ještě zvýší, neboť jen prostým součtem podílů na obchodě se všemi členy EU dojdeme k zjištění, že země EU se budou na AZO ČR podílet více než 80 %.

Jednoznačně se dá očekávat, že český potravinářský průmysl v rámci EU ztratí část podílu na společném trhu ve prospěch konkurentů z EU. Jak lze očekávat, malé země získávají větší trhy obtížněji než naopak.

V rámci Evropské unie proto bude nutné počítat s mnoha faktory, které různým způsobem ovlivní agrární zahraniční obchod ČR. Limitujícími faktory pro český export jak do třetích zemí, tak do zemí EU budou následující:

- Vysoký podíl relativně malých obchodních subjektů v některých zbožových segmentech českého agrárního trhu, které nemají šanci prosadit se ve výběrových řízeních předcházejících udělení licencí na vývoz a dovoz do třetích zemí.
- Kapitálová slabost většiny českých obchodních subjektů, která jim znemožní vstupovat do soutěže s velkými, zkušenými a finančně silnějšími společnostmi ze stávajících členských zemí EU. Tato komparativní nevýhoda mj. českým firmám neumožní setrvat na trhu i v konjunkturálně méně příznivých obdobích.
- Českými obchodními subjekty méně zmapovaný a zpracovaný trh potenciálních destinací českého agrárního zboží v EU, resp. v třetích zemích, v porovnání se znalostmi konkurenčních firem a společností, které naopak na trzích přistupujících zemí (včetně ČR) působí již dlouho a dobře je mají zpracovány.

- Nedostatek tržní image českého zboží na evropském společném trhu, nedostatečný sortiment značkového zboží, nekomplexní sortiment nabídky v jednotlivých zbožových výsecích, zanedbaný marketing českých agrárních producentů a obchodních firem.
- Potenciální hrozba ztráty našich současných komparativních výhod (nižší ceny, levnější pracovní síla).
- Protože je obecně cenová hladina zemědělsko-potravinářských výrobků a surovin v EU vyšší než odpovídající ceny na mezinárodním trhu, bude poměrně velká část agrárního zboží, nabídnutého k vývozu, vyžadovat subvenci. Tento export do třetích zemí bude podmíněn udělením vývozní licence. Licence získají ty subjekty, které uspějí v konkurzním řízení.
- Handicapem mnohých českých vývozců, kteří budou nuceni změnit destinaci exportu v důsledku přijetí celního sazebníku EU a začlenění ČR do Celní unie EU, případně vývozců, kteří budou usilovat o vývoz do členských zemí EU (25) – bez předchozích lokálních zkušeností - bude nedostatečná znalost nových trhů, jejich nasycenost a v porovnání s konkurencí mnohem menší znalost podmínek na těchto trzích.
- Znalost českého agrárního zboží v zahraničí není příliš velká a mnohé značkové produkty z nabídky našich vývozců v posledních letech zmizely. Při privatizaci na počátku devadesátých let se neracionálně zacházelo s chráněnými značkami, z nichž některé byly na evropském trhu zavedeny.
- Přijetím celních tarifů EU u produktů, které ČR importovala dosud bezcelně (ovoce a zelenina jiných podnebních pásem a většina nekompetitivního zboží), dojde nejčastěji k jejich zdražení.
- Nebezpečí, že řetězce zahraničních supermarketů budou preferovat zboží z „mateřských zemí“.
- Sílicí snaha představitelů zemí „patnáctky“ o vytvoření bariery pro náš vývoz v některých segmentech agrárního sektoru. Obecně lze konstatovat, že je veřejně deklarována nízká úroveň bezpečnosti potravin přistupujících zemí, včetně ČR.

Mezi pozitiva našeho členství v EU v rámci AZO beze sporu patří následující faktory:

- Přístup na trhy zemí skupiny APC (Afrika, Pacifik, Karibik), s nimiž česká republika doposud obchodovala agrární produkty jen minimálně a pokud tu nějaká obchodní výměna byla, pak zejména šlo o dovoz z těchto zemí.
- Příliv zahraničního kapitálu a zahraničních investorů, který významně podpoří agrární sektor ČR.
- Volný přístup na trhy EU a na trhy zemí, se kterými má Evropská unie uzavřeny různé typy obchodních smluv.
- Příliv dotací z evropských fondů podporujících naše zemědělství

## ZÁVĚR

Vstup České republiky do EU otevírá dozajista nové možnosti pro agrární sektor. Závěry této práce vyznívají spíše v neprospěch vstupu, je to však tím, že veškerá vypsaná negativa jsou vlastně determinanty dalšího úspěšného působení českých zemědělských subjektů v rámci EU. Jak již bylo uvedeno v úvodu, práce je výchozím bodem pro grant řešený v rámci Interní grantové agentury, jehož výstupem by mělo být mimo jiné i doporučení pro národní agrární politiku ČR. Právě uvědomění si nevýhod, které musí být řešeny, je základním předpokladem pro analýzu určení vhodných nástrojů v rámci zemědělské politiky. Současná ekonomická situace podniků snažících se vyvážet zemědělské produkty totiž neumožňuje adekvátně reagovat na ohrožení, vzniklá rozšířením trhu a přílivem nových konkurentů. V této situaci je proto podíl vlády na stabilizaci sektoru mnohem více důležitý, protože umožňuje zmírňovat určitou diferenci kapitálové dispozice mezi zahraničními a

tuzemskými firmami. Tato difference je samozřejmě pro naše podniky nepříznivá.

Pro úspěšné včlenění ČR do evropského potravinářko-zemědělského trhu je v první řadě nejdůležitější jasná koncepce vládní podpory. Transparentnost politiky z hlediska oblasti působení i míry podpory totiž umožňuje soukromým podnikům efektivněji využívat svých zdrojů tak, aby se zbytečně nepřekrývaly se zdroji veřejnoprávními. Firma sama o sobě si může udělat SWOT analýzu a pokusit se ovlivnit své slabé a silné stránky. V současném prostředí evropského agrot trhu však málokterá česká firma může adekvátně reagovat na vzniklá ohrožení. S přeměnou ohrožení na příležitosti by proto měl pomoci stát (nebo EU v rámci strukturálních fondů).

### **Literatura:**

- SVATOŠ, M. a kolektiv**, *Ekonomika agrárního sektoru (vybrané kapitoly)*, Praha, Credit Praha, 2000, ISBN 80-213-0583-5.
- BOUČKOVÁ, B., PLETICHOVÁ, D., SŮVOVÁ, H.**, *Cvičení z ekonomiky agrárního sektoru*, Praha, Credit Praha, 1999, ISBN 80-213-0535-5.
- TUČEK, P., VOLOŠIN, J.**, *Ročenka agrárního zahraničního obchodu*, Praha, VÚZE Praha. 1998, ISBN 80-85898-85-3.
- TUČEK, P., VOLOŠIN, J.**, *Ročenka agrárního zahraničního obchodu*, Praha: VÚZE Praha. 1999, ISBN 80-8589-85-3.
- MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ ČR.**, *Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 1999.*, Praha, Agrospoj Praha, 2000, ISBN 80-7084-165-6.
- MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ ČR.** *Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 1998*, Praha, Agrospoj Praha, 1999, ISBN 80-7084-146-X.
- MZE ve spolupráci s Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj.**, *Přehled zemědělských politik*, Praha, Agrospoj Praha, 1996.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, MF ČR GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ CEL.**, *Zahraniční obchod.*, Praha: CSU Praha 2000, ISBN 80-7223-291-6.
- SVATOŠ, M. a kolektiv**, *Agrární politika*, ČZU v Praze 2002, provozně ekonomická fakulta, katedra zemědělské ekonomiky, ISBN 80-213-0760-9
- VOLOŠIN, J., POHLOVÁ, K., JANOVSÁ, I.**, *Ročenka agrárního zahraničního obchodu ČR za rok 2001*, Praha, VÚZE Praha 2002, ISBN 80-86671-02-X
- TUČEK, P.**, *Ročenka agrárního zahraničního obchodu ČR za rok 2002*, Praha, VÚZE Praha 2003, ISBN 80-86671-11-9
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, MF ČR Generální ředitelství cel**, *Zahraniční obchod*, Praha, ČSÚ Praha 2002, ISBN 80-7623-293-7

<http://www.mze.cz/>

<http://www.vuze.cz/>

<http://www.czso.cz/>

### **Kontaktní adresy autorů:**

Ing. Luboš Smutka, Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, katedra zemědělské ekonomiky, Kamýcká 129, Praha 6 – Suchbát, e-mail: [smutka@pef.czu.cz](mailto:smutka@pef.czu.cz), tel.: 22438 3250

Ing. Matouš Trajhan, Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, katedra zemědělské ekonomiky, Kamýcká 129, Praha 6 – Suchbát, e-mail: [trajhan@pef.czu.cz](mailto:trajhan@pef.czu.cz), tel.: 22438 3250